

BİR MEDENİYET KURUMU OLARAK VAKIFLAR VE SOSYAL HİZMET KURUMLARI*

Vahdettin BAŞCI**

Özet: İslam Dininin, yardımlaşma ile ilgili emir ve prensiplerinden doğan vakıf sistemi, asırlarca insanlığa hizmet etmiş sosyal bir müessesedir.

Vakıf, insanları mutluluğa götüren kapsamlı ve görkemli bir hizmet yoludur. Bir medeniyet belirtisi olarak, birlik ve beraberliğin sembolü olan vakıflar, devletle halkın el ele vermesinin çok güzel bir örneğidir.

Atatürk Nutuk adlı eserinde şöyle demektedir: “Vakıfların kuruluşlarındaki güzel düşünceler göz önüne alınınca; toplumsal dayanışmayı hedeflediği ortaya çıkar.”

Anahtar Kelimeler: Vakıf, medeniyet, hayırseverlik, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, birlik ve beraberlik, vakıf medeniyeti.

I. Giriş

Hayırseverlik insani bir değerdir. İnsanların aileleri dışındaki kimselere yardım etmesi değişik kültürlerce benimsenmiş olup, uzun bir geçmişe sahiptir. İşte bu sosyal yardım faaliyetleri daha çok vakıflar eliyle yürütülmüştür. Vakıflar sonraları büyük ölçüde devletin üstleneceği görevleri yerine getirmenin yanı sıra, sosyal yardım kapsamına giren pek çok ihtiyacı da karşılamaya çalışmıştır. Yoksulların barınma, yeme-içme ihtiyaçları için imarethaneler, yolcuların konaklaması için kervansaraylar gibi yapılar vakıflarca kurulmuş ve işletilmiş, bundan başka günümüzde belediyelerin yürüttüğü hizmetlerin çoğu vakıflar eliyle yapılmıştır.¹

İslam Dininin, yardımlaşma ile ilgili emir ve prensiplerinden doğan vakıf sistemi, asırlarca insanlığa hizmet etmiş sosyal bir müessesedir.

Maddi bir karşılık beklemeden başkalarına yardım etmek gibi, insani bir düşüncenin mahsulü olan vakıf müessesesi, yüzyıllardan beri büyük bir önem kazanmış, sosyal ve ekonomik hayat üzerinde derin etkiler yapmış olan dini, hukuki ve sosyal bir kurumdur.

İnsan fitratında var olan yardımlaşma duygusu, şüphesiz insanlık tarihi kadar eskidir. “İnsanların en hayırlısı, insanlara faydalı olan, malın en hayırlısı Allah yolunda harcanan, vakfin en hayırlısı da insanların en çok duydukları ihtiyacı karşılayandır” prensibinin anlamını çok iyi bilen

---

* Bu yazı 07-13 Mayıs 2007 tarihleri arasında kutlanan Vakıf Haftası Medeniyet Çevre Yılı için sunum olarak hazırlanmıştır.

** Prof.Dr., Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü.

¹ Temel Britannica, Cilt:15, İstanbul, 1990, s.331; Dr.Nazif Öztürk, Azınlık Vakıfları, Ankara, 2003, s.7.

ecdamımız, bu yolla birbirleri ile yarış edercesine çok sayıda vakıf eserler kurmuşlardır.

Vakıf, insanları mutluluğa götüren, dünü bugüne bağlayan kapsamlı ve görkemli bir hizmet yoludur.

İslam dinini kabul etmelerinden sonra Türklerin ekonomik ve sosyal hayatlarında yüzyıllar boyu etkili bir rol oynamış bulunan vakıf kurumu, sadece fakir ve yoksullara yardım etmek gibi bir çerçevede kalmamış, aynı zamanda fikir, kültür, irfan, uygarlık, estetik, sanat ve eğitim-öğretim boyutunun yanı sıra; mimarlık, bayındırlık ve şehircilik anlayışı üzerinde de derin izler bırakmıştır.² Tarihi akış içerisinde, Türklerin Anadolu'ya gelişlerinden itibaren vakıf kurumlarında büyük bir artış yaşanmıştır.

Milletin, fazilet, cömertlik, vatanperverlik, kısacası milli ve manevi ruh ile heyecanının kuvvetli bir tezahüründen başka bir şey olmayan vakıfların, Türk-İslam kültürünün yüzyıllar boyu hakim olduğu sahalarda önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir. Memleketin imar ve inşasıyla, toplumun tesisi bakımından vakıfların oynadığı rol, çok büyüktür. Bugün ancak devlet teşebbüs ve parası ile yaptırılacak kadar genel menfaatleri ilgilendiren işlerin, vakıf tesisler yolu ile temin edilmiş olması, bu kurumun teşkilat zihniyeti hakkında bize açık bir fikir vermektedir.³

Türk-İslam hayırseverliğinin bir ifadesi demek olan vakıflar, sadece erkekler tarafından değil, birçok kadın tarafından da yapılmıştır. Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde kadınlar tarafından yapılmış bulunan ve her biri bir sanat şaheseri olan cami, okul, hamam, çeşme, konak, kervansaray, hastane, kütüphane, aşevi; bağ, bahçe, mera, çayır gibi yüzlerce vakıf eseri ve arazisi vardır. Bunlardan büyük bir kısmı bugün hala kurucularının isimleri ile anılmaktadır.⁴

Bir medeniyet belirtisi olarak, toplumun hem manevi hem de maddi hayatına yön veren, birlik ve beraberliğin sembolü olan vakıflar, devletle halkın el ele vermesinin çok güzel bir örneğidir,⁵ denilebilir.

Bu konuda, Cumhuriyetimizin kurucusu Büyük Önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk 1 Mart 1922 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılış nutkunda şöyle demektedir: "Efendiler: Vakıfların kuruluşlarındaki güzel düşünceler göz önüne alınınca; bunun, dini kuruluşlarla beraber, toplumsal dayanışmayı hedeflediği ortaya çıkar."

² Ziya Kazıcı, İslami ve Sosyal Açından Vakıflar, İstanbul, 1985.s.8.

³ Kazıcı, a.g.e., s.10; Nazif Öztürk, Menşei ve Tarihi Gelişim Açısından Vakıflar, Ankara, 1983, s.137.

⁴ Kazıcı, a.g.e., s.20

⁵ Kazıcı, a.g.e., s.22; Bahaeddin Yediyıldız, İslam Ansiklopedisi (Milli Eğitim Basımevi), İstanbul, 1986, s.154, 172 vd.

“Vakıfların; İmarethaneler, Bimarhaneler, hastaneler, misafirhaneler, kütüphaneler, kervansaraylar, hamamlar, çeşmeler, mektepler, medreseler ve diğer irfan müesseselerini de kapsamı içine alması, vakıflar meselesinin çözülmesinde uyulması gereken esasları göstermektedir.”⁶

Vakıf eserlerinin milli servet ve medeniyetimizin bir kısmını teşkil etmesi, vakıfların medeniyet tarihimize girmesini sağlamıştır.⁷

II. Vakıfların Çeşitleri

Bir sosyal yardım ve dayanışma örneği olarak yoksulların acı ve ızdırabını gidermek, bir medeniyet göstergesi olarak da yollar, köprüler, çeşmeler, su kanalları, eğitim kurumları, okul, cami, hamam vs. gibi hizmetleri yerine getiren böyle kurumların pek çok çeşidi bulunmaktadır.

Kurulduğu günden bugüne kadar vakıfların gördüğü hizmetleri şu başlıklar altında incelemek mümkündür:

1-Eğitim ve kültür hizmeti vermek için kurulan vakıflar: Bu başlık altında; cami, okul, kütüphane, çarşı, han, kasır, yalı, kervansaray, hamam, misafirhane, saray ve değişik türde okullar ve üniversiteler.

2-Sağlık hizmetleri için kurulan vakıflar: Bu başlık altında değişik vakıf hastaneleri, darulacezeler, darüşşifalar vardır. İstanbul’da bulunan Haseki, Vakıf Gureba Hastaneleri günümüzde de hizmet vermeye devam etmektedir.

3-Bayındırlık hizmetleri için kurulan vakıflar: Bu çeşit vakıflar arasında yol, köprü, kanal, kemer, kuyu, çeşme, deniz feneri, konak evleri, kervansaraylar büyük yekün tutmaktadır.

4-Şehircilik ve belediye hizmetleri için kurulan vakıflar: Bu başlık altında şehirlerin su, yol, temizlik gibi hizmetlerinin yerine getirilmesi, sokakların aydınlatılması, şehrin çeşitli yerlerinde bahçeler, halkın dinleneceği parklar kurulması, çevre düzenlemesi, bahçeler açmak, leylekler için yuva ve yem parası ayırmak, güvercinlere her gün yem vermek için kurulan vakıflar vardır.

5-Askerlik ve spor hizmeti olarak kurulan vakıflar: Bu tür vakıflar arasında kale, istihkam, donanma, top, gemi yapımı, sınır kalelerini bekleyenlere yardım vakıfları, topçular ocağı, dökümhane, saraçhane, baruthane, kılıçhane, demirhane vakıfları, deniz ve kara harplerinde yararlılığı görülenlere yardım vakıfları, süvarilerce ve top çekmede kullanılan atların satın alınması ve yetiştirilmesi için kurulan vakıflar vardır.

---

⁶ Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre:I, Cilt:18, Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası, Ankara,1959, s.2-16.

⁷ Kazıcı, a.g.e, s.23.

Spor meydanları ve tesislerin kurulması, yüzücülüğü, koşuculuğu, ok ve cirit atmayı, biniciliği ve cins at yetiştirilmesini teşvik vakıfları, pehlivan meydanları, ok meydanları bu vakıf kaynaklarıyla yapılmıştır.⁸

Bu vakıflar bir medeniyet belirtisi, sosyal yardım ve dayanışma hizmeti olarak günümüze kadar gelmiştir. Değişen toplum şartlarını da göz önüne alarak vakıf kaynaklarından yararlanıp günümüzde toplumun şu problemlerini çözmeye katkı sağlanmalıdır:

1-Kız çocuklarının eğitim-öğretim hakkından yararlanması için “haydi kızlar okula, baba beni okula gönder kampanyalarının desteklenmesi”ne katkı,

2-Toplumsal şiddet, aile içi şiddet ve özellikle kadına karşı şiddetin önlenmesi için,

3-Özellikle bugün toplumsal bir problem olan sokak çocuklarına sahip çıkma, gençleri her türlü uyuşturucu ve kötü alışkanlıklardan kurtarmak için,

4-Bugün toplumda yaygın olarak görülen töre cinayetleri ve kan davalarının önlenmesine katkı sağlamak,

5-Yaşlıların, kimsesizlerin ve çocukların barındığı yaşlı evi, çocuk esirgeme kurumu, çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları, çok sayıda zihinsel ve bedensel engellinin barındığı rehabilitasyon merkezlerindeki şartların daha modern ve uygun hale getirilmesi için kaynak sağlamada devletin vakıf gelirlerinden kaynak aktarılmasını önermekteyiz.

Sonuç olarak, vakıf; bir medeniyet kurumu olarak geçmişini günümüze getiren, bugünü de yarına bağlayan birlik ve beraberliğin sağlam ve sarsılmaz köprüsüdür.

Abstract: Based on the orders and principles of helpfulness inherent in Islam, Foundation System is a social institute that has served the humankind for centuries.

Foundation is a comprehensive and glorious way of service that leads people to happiness. As a sign of civilization, foundations that symbolize the unity are fine examples of the cooperation between the public and the state.

In his *Nutuk*, Atatürk said, “When the good intentions behind the incorporation of Foundations are considered, it will become obvious that they aim public solidarity.”

Key Words: Foundation, civilization, charity, social assistance and solidarity, unity, foundation civilization

---

⁸ Kazıcı.a.g.e ,s.81.vd; İbrahim Erol Kozak, Bir Sosyal Siyaset Müessesesi Olarak Vakıf, İstanbul, 1985, s.28 vd.; İslam Ansiklopedisi, s.171; Temel Britannica, Vakıf Maddesi, Cilt.18, İstanbul, 1991, s.288; Şakir Berki, Vakıflarla İlgili Önemli Meseleler, İstanbul, 1990, s.27 vd; Nazif Öztürk, Azınlık Vakıfları, s.32.

Kaynakça

- Atatürk, Gazi Mustafa Kemal, Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: I, Cilt:18, Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası, Ankara,1959, s.2-16
- Berki, Şakir Vakıflarla İlgili Önemli Meseleler, İstanbul,1990
- Kazıcı, Ziya , İslami ve Sosyal Açıdan Vakıflar, İstanbul, 1985
- Kozak, İbrahim Erol, Bir Sosyal Siyaset Müessesesi Olarak Vakıf, İstanbul, 1985
- Öztürk, Nazif, Azınlık Vakıfları,Ankara,2003
- ....., Menşei ve Tarihi Gelişim Açısından Vakıflar, Ankara, 1983
- Temel Britannica, , İstanbul, 1990
- Yediyıldız, Bahaeddin, İslam Ansiklopedisi (Milli Eğitim Basımevi), İstanbul,1986,Vakıf Maddesi